

DOI: <https://doi.org/10.35219/history.2025.01>

Maria-Isabela MIRON

Colegiul Național „Alexandru Ioan Cuza” Galați

Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

ORCID: 0009-0009-7155-651X

mironisabela@gmail.com

DEIOTARUS ÎN FAȚA LUI CAESAR: ANALIZA JURIDICO-POLITICĂ A UNUI PROCES ANTIC

DEIOTARUS BEFORE CAESAR: A LEGAL AND POLITICAL ANALYSIS OF AN ANCIENT TRIAL

Abstract: The trial of the Galatian king Deiotarus before Gaius Julius Caesar in 45 BC, known primarily through Cicero's speech *Pro rege Deiotaro*, constitutes a revealing case study for the interaction between law, politics, and personal power in the final years of the Roman Republic. Although formally presented as a judicial proceeding, the *causa Deiotariana* lacked the institutional and procedural features of a regular Roman trial and should rather be understood as an ad hoc political hearing, entirely dependent on the authority of Caesar as the victorious leader of the civil war.

Caesar treated the case not as a matter of positive law, but as an issue of political loyalty and personal security. He simultaneously assumed the roles of accuser, judge, and alleged victim, thereby collapsing the separation between political authority and judicial function. In this context, Cicero's defensive strategy deliberately avoids technical legal argumentation. Recognizing the futility of a strictly juridical defense, Cicero constructs a rhetorical appeal centered on Deiotarus' character, advanced age, and long-standing loyalty to Rome. Rather than seeking an acquittal, Cicero appeals to *clementia Caesaris*, transforming the verdict into an act of political mercy rather than a legal judgment. Justice is displaced by grace, and the outcome of the trial depends on Caesar's self-representation as a merciful ruler. Law becomes subordinated to political authority, and loyalty replaces legal normativity as the decisive criterion of judgment.

Keywords: Deiotarus; Cicero; Caesar; client kings; political justice; *clementia*; late Roman Republic

*

INTRODUCERE

Discursul lui Cicero *Pro rege Deiotaro* oferă una dintre cele mai sugestive imagini ale degradării procedurii juridice republicane sub presiunea puterii personale exercitate de Caesar după războiul civil. "Procesul" regelui Deiotarus ridică probleme esențiale privind raportul dintre drept și politică, statutul juridic al regilor-clienți și funcția retoricii într-un cadru lipsit de garanții procedurale.

Studiul de față își propune o analiză politico-juridică a procesului regelui galat Deiotarus prin analiza discursului lui Cicero și a contextului politic existent după războiul civil câștigat de Caesar, pornind de la premisa că aceasta nu poate fi înțeleasă ca un proces penal propriu-zis, ci ca o formă de justiție personalizată, dependentă de voința lui Caesar.

1. CONTEXTUL POLITIC AL PROCESULUI

Deiotaros, rege al galatilor, a fost mult timp un aliat fidel al Romei, beneficiind de recunoaștere oficială și de titlul de *amicus et socius populi Romani*. Alegerea sa de a-l sprijini pe Pompei în războiul civil a avut însă consecințe politice grave după victoria lui Cezar. Appian îl menționează pe regele galat Deiotarus în tabăra lui Pompeius¹. Situația lui Deiotarus față de Cezar a devenit destul de neplăcută după bătălia de la Pharsalus când, în 48 a. Chr., el l-a vizitat pe Pompei în tabăra sa. Caesar, care, în calitate de consul, susținuse în Senat integritatea titlului regal și a statului lui Deiotarus, a interpretat gestul său de a-l sprijini pe Pompeius ca pe un act de nerezonanță. Deși în 47 a. Chr. Deiotarus a cerut să se întâlnească cu Caesar pentru a-și justifica acest comportament pe care Caesar îl considera jignitor, Caesar a refuzat să-i acorde favoarea unei întâlniri, aducând la cunoștința regelui că, în temeiul dreptului public roman, Deiotarus ar fi fost obligat să-i fie loial². După Pharsalus, Deiotarus s-a aliat cu Caesar și i-a susținut campania din Alexandria³,

¹ Appian, *Istoria Romei: Războaiele civile*, trad. Cicerone Poghiric (Editura Științifică, 1957), 2. 71.

² Tamás Nótári, *Handling of Facts and Strategy in Cicero's Speech in Defence of King Deiotarus*, „Nova Tellus : Anuario Del Centro de Estudios Clásicos”, vol. 30, nr. 2 (2012), 100.

³ Caesar, *The Alexandrian War*, 34.39-40; 67-70,
https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Caesar/Alexandrian_War/B*.html,

însă Caesar a decis că, deși Deiotarus putea să-și păstreze demnitatea regală, el trebuia să renunțe la o parte semnificativă din teritoriul său⁴. Astfel, o parte din stăpânirea lui Deiotarus din Armenia a fost acordată lui Ariobarzanes, conducătorul Cappadociei, iar un alt teritoriu galatic a fost atribuit lui Mithridates, conducătorul Pergamului⁵. Pentru o vreme, Deiotarus a sperat în victoria adeptilor lui Pompeius în Africa, însă, după înfrângerea acestora, s-a distanțat definitiv de ei. După moartea lui Mithridates, survenită la scurt timp, Deiotarus a încercat să-l convingă pe Caesar să-i redea domnia peste tetrahia Galatiei, lucru pe care, însă, Castor Saocondarus, tetrah și ginerele lui Deiotarus, a vrut să îl împiedice cu orice preț⁶.

După bătălia de la Munda, care a avut loc în martie 45 a. Chr., Caesar a primit delegația lui Deiotarus la Taracco și, într-o scrisoare adresată regelui, i-a oferit perspectiva unei soluționări favorabile a cazului⁷. Anticipând adoptarea acestei decizii, fiul lui Castor Saocondarus, Castor, nepotul lui Deiotarus, a adus o dublă acuzație împotriva bunicului său, bazându-se pe mărturia sclavului fugar, Phidippus, fostul medic al regelui, susținând că acesta pregătise o tentativă de asasinat împotriva lui Caesar cu ocazia vizitei pe care acesta o făcuse în Galatia în 47 a. Chr. și că, împreună cu C. Caesilius Bassus, complotase în secret împotriva lui Caesar. Aceștia și-au bazat cel mai probabil acuzația pe aversiunea și prejudecata lui Caesar față de Deiotarus⁸.

2. PROCESUL REGELUI DEIOTARUS

Cazul a creat o situație politică și juridică fără precedent până atunci, deoarece, înainte de aceasta nu se întâmplase niciodată ca un *rex iussus* să fie chemat în fața unui tribunal roman pentru a fi acuzat de o infracțiune capitală, fără a mai vorbi de faptul că niciun *foedus iniquum* încheiat cu Deiotarus nu îl supunea pe rege jurisdicției Romei⁹.

Acuzația împotriva lui Deiotarus se baza așadar, pe mărturia sclavului său, Phidippus, care, pe lângă faptul că era moralmente dezagreabilă, crea o situație juridică imposibilă, deoarece în Roma un sclav nu avea dreptul să depună mărturie împotriva stăpânului său într-un proces penal¹⁰. În plus, la aceste neplăceri se adăuga faptul că, în acele zile, Deiotarus nu se afla la Roma și, în conformitate cu ordinea

⁴ Caesar, 78.

⁵ Cassius Dio, 41. 63. 3-5.

⁶ Nótári, *Handling of Facts and Strategy*, 101.

⁷ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 13. 38. <https://www.attalus.org/cicero/deiotarus.html>.

⁸ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 3. 8-9.

⁹ Nótári, *Handling of Facts and Strategy*, 102.

¹⁰ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 1.3.

procedurii penale romane, nu se putea desfășura niciun proces împotriva acuzatului în absența sa¹¹.

Cazul era și mai delicat datorită faptului că acuzația de tentativă de asasinat împotriva lui Cezar era adusă în fața dictatorului însuși, care, în conformitate cu principiul *nemo iudex in propria causa*, nu avea în niciun caz dreptul să acționeze ca judecător în proces¹². Cu toate acestea, trecând cu ușurință peste toate aceste rezerve, Caesar însuși a dorit să se prezinte în cazul regelui Deiotarus în calitate de judecător într-un proces în care, Cicero este chemat să-l apere pe regele acuzat de încercarea de asasinare a dictatorului. Cicero a remarcat disponibilitatea lui Caesar de a-și judeca propriul caz, în ciuda principiului, dar a prezentat acest lucru ca o demonstrație a clemenței lui Caesar și o garanție a echității, deși, din punct de vedere tehnic, încălca regula¹³.

Cicero își începe pledoaria în favoarea lui Deiotarus prin a menționa că un astfel de proces în care un rege să fie judecat este fără precedent în istorie. Remarcă, de asemenea toate lucrurile care fac acest proces să fie atipic și inconfortabil pentru el. Prezența sclavului în calitate de procuror, prezența lui Caesar în calitate de judecător, lipsa probelor concrete fac acest proces unul nefiresc pentru statul roman. Mai mult decât atât evidențiază sprijinul pe care Deiotarus l-a oferit statului roman cu multe ocazii și amintește laudele pe care Senatul i le-a adresat cu mai multe ocazii¹⁴. Ca un bun apărător, Cicero scoate încă de la început în evidență caracterul îndoielnic și lipsa de demnitate a acuzatorilor regelui¹⁵.

Procesul, desfășurat în fața lui Caesar, implicat direct prin faptul că regele fusese acuzat de complot împotriva acestuia, îl determină pe Cicero să facă un apel direct la imparțialitatea lui Caesar, care trebuie să judece faptele discutate în proces, dincolo de sentimentele proprii față de caz¹⁶. Teama lui Cicero privind lipsa de imparțialitate a lui Caesar cu privire la regele Deiotarus este cu atât mai justificată cu cât era cunoscut faptul că Deiotarus l-a sprijinit pe Pompeius în conflictul său cu Caesar, fapt ce firește l-a nemulțumit pe generalul învingător. Ca atare, Cicero speculează acest aspect subliniind încercarea acuzatorilor de a-l manipula pe Caesar profitând de nemulțumirea sa la adresa regelui¹⁷. Este astfel, datoria lui Cicero să amintească faptul că, în ciuda sprijinului oferit inițial lui Pompeius, Deiotarus și-a demonstrat credința față de poporul roman și în consecință, Caesar a decis să-l ierte

¹¹ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*.

¹² Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 2. 4-5.

¹³ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*.

¹⁴ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 1.1.

¹⁵ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 1.2.

¹⁶ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 2.7.

¹⁷ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 3.9.

și să-l lase să-și păstreze tronul, căci acțiunile lui Deiotarus fuseseră dictate de lipsa de informare și de faima pe care Pompeius o avea și care, în multe rânduri, fusese elogiată inclusiv de către Senatul roman, însă, nu a ezitat să-și pună viața în pericol pentru a sprijini acțiunile lui Caesar atunci când a fost nevoie, ceea ce face acuzația că ar fi complotat pentru uciderea lui Caesar foarte puțin credibilă. Astfel, Cicero sugerează că sprijinul acordat de regele Deiotarus lui Pompeius a fost mai degrabă o eroare politică, decât o trădare, dovadă fiind reorientarea regelui și sprijinul acordat lui Caesar ulterior.

În discursul său, Cicero evidențiază absurditatea acuzațiilor aduse regelui Deiotarus. Acuzația că i-ar fi eliminat pe toți cei care aveau cunoștință de complot nu poate fi plauzibilă, din moment ce însuși acuzatorul a fost lăsat în viață¹⁸. O altă acuzație adusă regelui a fost aceea că regele ar fi organizat o armată împotriva lui Caesar. Cicero menționează faptul că, Regele Deiotarus nu a avut niciodată forțe suficiente pentru a ataca poporul roman, ci doar pentru a-și proteja teritoriile împotriva raidurilor și jafurilor și pentru a trimite ajutor generalilor romani¹⁹. Acuzația că, Deiotarus ar fi trimis în sprijinul lui Caesar o cavalerie de slabă calitate este, de asemenea, contrazisă de Cicero, căci firesc, orice cavalerie era slabă comparativ cu armata romană, dar el a trimis cei mai buni dintre cei pe care îi avea la dispoziție²⁰. Cicero enumeră multe ocazii în care regele Deiotarus și-a dovedit nu doar loialitatea față de romani, dar și curajul, demnitatea și generozitatea.

Talentul oratoric al lui Cicero este evidențiat și prin felul în care insistă asupra vârstei înaintate a regelui. Aceasta, calitățile demonstrate în războaie, loialitatea față de Roma demonstrate cu multe ocazii au scopul de a crea un contrast între imaginea regelui model și acuzatorii săi, persoane cu o credibilitate îndoielnică.

Astfel, scopul lui Cicero nu este neapărat să demonstreze adevărul, ci mai degrabă, convingerea lui Caesar, Deiotarus devenind un instrument retoric pentru a flata judecătorul suprem Caesar²¹. Tocmai din aceste motive, o mare parte a discursului este concentrată pe prezentarea regelui Deiotarus ca un bătrân care a pierdut teritorii, putere și prestigiu și care riscă acum să piardă totul pe baza unor acuzații îndoielnice. Cicero evită o analiză juridică a probelor, tratează acuzațiile ca fiind slabe și neverosimile, rezultatul unui conflict intern al curții regale și nu al unui complot real împotriva lui Caesar.

Un alt aspect care trebuie menționat este acela că, acest proces în care Caesar este judecător, jurat, reprezentant al statului și victimă are loc în casa lui Caesar care devine astfel gazdă a unui proces în care doar cel acuzat nu era prezent

¹⁸ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 7. 20-21.

¹⁹ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 7. 22.

²⁰ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*. 8.23.

²¹ Nótári, *Handling of Facts and Strategy*, 99-116.

să se apere²². Scopul principal al lui Cicero devine, astfel, nu doar câștigarea procesului, ci și reconcilierea dintre cei doi, fapt demonstrat de modul în care Cicero face în permanență apel la virtuțile regelui și la serviciile aduse Romei de către Deiotarus, evidențiind în același timp intențiile ascunse ale nepotului Castor de a-și vedea bunicul în dizgrația romanilor, intenții generate de conflictele interne ale casei regale galate²³.

În contextul întregului proces merită menționată și relația lui Cicero cu cei doi protagoniști. Fără îndoială, relația lui Cicero cu Caesar este una complexă și tulbură. Însă Cicero avea o relație personală și cu Deiotarus încă din perioada când a fost proconsul în Cilicia în 51 a. Chr. Și, la fel ca și Deiotarus, s-a văzut într-o poziție delicată față de Caesar după înfrângerea lui Pompeius. De altfel, apărarea lui Deiotarus de către Cicero era a treia pe care o făcea pentru un pompeian în scurt timp, iar tonul său în cele două discursuri anterioare fusese cel puțin conciliant față de Caesar²⁴. Cu precădere însă, în discursul de apărare al regelui galat, Cicero susține că Deiotarus se caracterizează, mai ales, prin virtutea sa. Cicero face apel totodată la imparțialitatea lui Caesar și mai ales, la semnalul negativ pe care condamnarea regelui Deiotarus l-ar transmite celorlalți regi clienți²⁵. Pentru acest

²² Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, 1.3, 2.4-5.

²³ Strabon, *Geografia*, 12.5.3 povestește cum Deiotarus și-a condamnat la moarte propria fiică și ginerele (părinții acuzatorului Castor) la sfârșitul anilor '40 a. Chr., la câțiva ani după procesul său în fața lui Caesar, fapt ce influențează imaginea acțiunilor sale.

²⁴ Daniel Hanchey, *Perturbatio, frugalitas, and bene beateque uiuendum: Ciceronian Philosophy as Ciceronian Defense in Pro Rege Deiotaro*, „Illinois Classical Studies”, Vol. 40, nr. 1(2015), 63-83.

²⁵ Cicero, *Pro Rege Deiotaro*, „Mândru și cu inima dreaptă, el nu se va înclina niciodată în fața dușmanilor săi, nu, și nici în fața sorții (13.36). El consideră că, prin acțiunile sale din trecut și prin spiritul său curajos, a câștigat multe posesiuni care nu-i pot fi luate niciodată. Ce vicisitudine, ce lovitură a sorții, ar putea anula decretul tuturor generalilor noștri cu privire la Deiotarus? El a fost lăudat de toți cei care, au purtat războaiele noastre în Asia, Capadocia, Pontus, Cilicia, Siria; iar în ceea ce privește numeroasele declarații laudative ale Senatului la adresa lui, care sunt atestate de memorialele poporului roman, ce trecere a timpului le va șterge vreodată, sau ce uitare va fi atât de mare încât să le anuleze? Și ce să spun despre curajul, mărinimia, statornicia și forța lui? Toți înțelepții și filozofii au afirmat că aceste calități sunt cele mai înalte, iar unii au spus că sunt singurele posesiuni valabile; s-a spus că, posedând aceste calități, virtutea posedă tot ceea ce este necesar pentru o viață bună, ba chiar fericită (13.37). Având aceste gânduri, el este atât de departe de a-ți purta pică – pentru că ar fi nerecunoscător și chiar nebun să o facă – încât atribuie clemenței voastre toată liniștea și odihna de care se bucură anii săi de bătrânețe. Acestea erau sentimentele lui anterioare; și nu mă îndoiesc că, în urma scrisorii, a cărei copie am citit-o, pe care i-ai dat-o lui Blesamius la Tarraco, pentru a i-o înmâna, el a fost și mai liniștit și eliberat de orice grijă. În acea scrisoare, i-ai cerut să nu-și facă griji și să aibă speranță; și știu că nu ai scris aceste cuvinte în zadar. Îmi amintesc că mi-ai scris și mie cuvinte similare și că în scrisoarea ta m-ai îndemnat, și nu în zadar, „să am speranță” (13.38). Eu personal, sunt profund îngrijorat

aspect neconvențional al apărării cercetătorii au păreri diferite. În timp ce, Helga Botermann susține că virtutea personală a lui Deiotarus are scopul de a evidenția lipsa acesteia la Caesar²⁶, alte surse sugerează că argumentul virtuții este mai degrabă un motiv în plus pentru Caesar să aibă încredere în el în viitor și să îl considere un puternic aliat în Est²⁷.

La sfârșitul procesului, Caesar nu pronunță o condamnare, amână verdictul și îl menține pe Deiotarus într-o poziție precară. După asasinarea lui Caesar, Deiotarus își recuperează poziția politică, iar cazul este practic abandonat.

CONCLUZII

Procesul lui Deiotarus poate fi considerată una dintre cele mai semnificative pledoarii ale lui Cicero din perioada târzie a activității sale oratorice, evidențiind atât măiestria sa retorică, cât și complexitatea relației dintre drept, politică și putere în Roma antică. Dincolo de apărarea unui rege aliat al Romei, discursul poate fi interpretat ca o reflecție profundă asupra fragilității justiției într-un context dominat de autoritatea absolută a lui Caesar.

Un aspect esențial îl constituie subordonarea actului juridic față de puterea politică. Deiotarus nu este judecat într-un cadru imparțial, ci chiar în casa lui Caesar, cel care este în același timp acuzator indirect, judecător și presupusă victimă a unui complot care i-a pus viața în pericol. Această situație anulează principiile fundamentale ale unui proces echitabil și transformă pledoaria într-un act de curaj politic. Cicero este conștient că succesul apărării depinde mai puțin de probe și mai mult de capacitatea sa de a-l influența moral și emoțional pe Caesar.

Pe de altă parte, discursul scoate în evidență arta retorică a lui Cicero, care recurge la argumente morale, la apelul la *clementia* și la construirea unui portret favorabil al regelui Deiotarus. Regele este prezentat ca un aliat fidel Romei, un om în vârstă, lipsit de ambiții violente și incapabil de trădare. Cicero mută accentul de la

pentru regele Deiotarus; viața publică m-a legat de el prin prietenie, respect reciproc în ospitalitate - relații statornice; în timp ce marile servicii pe care mi le-a adus mie și armatei mele m-au legat de el prin cele mai strânse legături; dar, cu toată îngrijorarea mea pentru el, îngrijorarea mea se extinde și asupra multor oameni distinși, a căror iertare primită din partea ta ar trebui să fie definitivă și care nu ar trebui să simtă nicio incertitudine cu privire la generozitatea ta; nu este corect ca temerea să persiste veșnic în mintea oamenilor, nici ca cineva dintre cei pe care i-ai eliberat odată pentru totdeauna să înceapă să se teamă de tine. (14.39).” (traducere proprie din varianta în limba engleză disponibilă la <https://www.attalus.org/cicero/deiotarus.html>)

²⁶ Helga Botermann, *Die Generalabrechnung mit dem Tyrannen. Ciceros Rede für den König Deiotarus*. „Gymnasium. Zeitschrift für Kultur der Antike und humanistische Bildung”, nr. 99 (1992), 320–344.

²⁷ Hanchey, *Perturbatio, frugalitas, and bene beateque uiuendum*, 67.

fapta în sine - presupusa conspirație – către caracterul și trecutul inculpatului, strategie tipică retoricii clasice, iar succesul depinde în totalitate de puterea sa de a-l convinge pe Caesar, transformat într-o instanță suverană personală.

Cicero sugerează că Deiotarus a fost prins într-un context istoric extrem de instabil, în care schimbarea taberelor era adesea dictată de supraviețuire politică, nu de lipsa de fidelitate. Astfel, responsabilitatea morală este transferată către haosul epocii când, se discuta adesea despre trădare sau loialitate. Deiotarus nu este judecat ca individ privat, ci ca rege client, *rex amicus* ceea ce demonstrează, mai degrabă, reafirmarea autorității lui Caesar asupra regilor clienți.

Faptul că un rege aliat este judecat după criterii subiective, în afara cadrului tradițional al justiției, îl determină pe Cicero însuși, apărător al tradiției și legalității, să trateze pledoaria sa mai degrabă ca pe un exercițiu de diplomatie decât unul de drept. Acesta pare să fie motivul pentru care Cicero renunță la o apărare bazată pe fapte și pe demonstrarea adevărului și urmărește în special să demonstreze caracterului moral al regelui Deiotarus, loialitatea sa tradițională față de Roma, improbabilitatea unor acțiuni violente din partea regelui având în vedere vârsta sa înaintată, precum și pe lipsa de credibilitate a acuzatorilor, transferând practic decizia, din sfera juridică, în cea moral-politică bazată pe *clementia Caesaris*.

În esență, procesul reflectă probleme esențiale privind raportul dintre drept și politică și statutul juridic al regilor clienți. Dincolo de a fi o pledoarie juridică, devine o mediere între Caesar și regele Deiotarus, prefigurând trecerea la sistemul juridic bazat pe o practică a deciziei suverane în care dreptul este subordonat puterii politice.

Bibliografie/Webografie

Izvoare

1. Appian, *Istoria Romei: Războaiele civile*, trad. Cicerone Poghiric, Editura Științifică, 1957.
2. Caesar, *The Alexandrian War*, https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Caesar/Alexandrian_War/B*.html.
3. Cassius Dio | Cassius Dio, *Istoria Romană*, trad. Adelina Piatkowski, Editura Dacia, 1973.
4. Strabon, *Geografia* | Strabon, *Geografia*, trad. Felicia Vanț-Ștef, Editura Științifică, 1974.
5. Cicero, *Pro Rege Deiotarus*, <https://www.attalus.org/cicero/deiotarus.html>,

Lucrări de specialitate

6. Botermann, Helga. "Die Generalabrechnung mit dem Tyrannen: Ciceros Rede für den König Deiotarus." *Gymnasium. Zeitschrift für Kultur der Antike und humanistische Bildung* 99 (1992).
7. Hanchey, Daniel. "Perturbatio, Frugalitas, and Bene Beateque Uiuendum: Ciceronian Philosophy as Ciceronian Defense in Pro Rege Deiotaro." *Illinois Classical Studies* 40, nr. 1 (2015).
8. Nótári, Tamás. "Handling of Facts and Strategy in Cicero's Speech in Defence of King Deiotarus." *Nova Tellus: Anuario del Centro de Estudios Clásicos* 30, nr. 2 (2012).